

דינים הנוהגים מיד לאחר יציאת הנשמה

Laws That Apply from the Moment of Passing

הג"ר יעקב אפרים הכהן פארכהיימער שליט"א, מו"ץ בק"ק לייקוואוד יצ"ו

Reviewed & approved by Rav Yaakov Forchheimer, Lakewood, NJ

Immediately Preceding and Following the Moment of the Soul's Departure

1. A *goseis* (dying person) has the *halachic* status of one who is still alive regarding all matters. Hastening his demise in any way is tantamount to murder. Thus, for example, it is forbidden to touch or move any part of his body, since that might hasten death. One must even wait following the soul's departure to close the eyes of the deceased (as outlined in §7).
2. There are those who are particular to send out from the room of the *goseis* those relatives who are incapable of restraining themselves from crying audibly.
3. It is a mitzvah to stand by the bedside of an individual as his soul departs. Once the expiration process has begun, those present are not permitted to take leave of the *goseis*.
4. Eulogizing or statements of *tzidduk hadin* (acknowledging the righteousness of the Divine Judgment) should be avoided in the presence of the *goseis*. Likewise, any matters pertaining to preparations for the *taharah* (purification process), funeral service, or burial should not be spoken of in his presence before the time of expiration.
5. Care should be taken to ensure that none of the limbs of the *goseis* protrude beyond the confines of the bed. Therefore, chairs should be placed adjacent to the bed, so that the *goseis* will be unable to extend a hand, foot, etc., beyond the bed's confines. If (for whatever reason) this precaution was not taken, and the *goseis* did in fact extend a limb outwards, it is forbidden to touch him (i.e., in an attempt to retrieve his limb).
6. It may happen that, at the critical moment, there is no qualified authority on site to definitively determine that the soul has, in fact, *halachically* departed. In such an instance, those in attendance should place a light feather near the nostrils. If some time passes without the feather moving, the status of death has been established.
7. The prevalent practice is to refrain from touching the deceased for a period of about 30 minutes (or at the very least, 20 minutes) once the determination (of death) has been made.
8. According to prevalent practice, the windows, where possible, should be opened at the time of death.
9. Where possible, a (wax) candle should be lit in the room where the deceased is. Some have the practice of situating the candle near the head of the deceased; some light multiple candles placed around the body.
10. After waiting the required amount of time (as outlined in §7), the face of the deceased is covered.
11. To the extent possible, one should ensure that no gentile tends to or touches the body of the deceased. As such, one should instruct the (gentiles of the) hospital staff not to remove tubes and the like from the body.

דינים השייכים סמוך ליציאת הנשמה ולאחריה

- א. הגוסס הרי הוא כחי לכל דבריו וכל המעמץ עם יציאת הנפש ה"ז שופך דמים (י"ד שלי"ט, א').
- ב. יש נוהגים להוציא מחדר הגוסס הקרובים שאינם יכולים להתאפק מלבכות בקול (עי' מעבר יבק ה', כ"ז).
- ג. מצוה לעמוד על האדם בשעת יציאת נשמה. וכיון שנטה אדם למות אין רשאי לפרד ממנו (י"ד שם, ד').
- ד. יש לימנע מלומר שום עניני הספד או צידוק הדין בפני הגוסס או לדבר בפניו שום הכנות צרכי הטהרה הלויה והקבורה עד שתצא נפשו (ע"פ ש"ע שם, א').
- ה. יש להשיג שלא יוציא הגוסס שום אבר חוץ למטה. ולכן, יעמידו כסאות אצל המטה שלא יוכל להוציא יד או רגל. ומ"מ, אם לא עשו כן והוציא, אסור ליגע בו להחזירו (קיצור ש"ע קצ"ד, ג').
- ו. במקום שאין מומחים בקיאים במהות יציאת הנפש ע"פ הלכה – לאחר יציאת נשמה מניחין אצל חטמו נוצה קלה, וכשעבר איזה זמן בלי נדנוד הנוצה בידוע שמת (עי' קיצור ש"ע שם, ה'; גשר החיים פ"ג א', א').
- ז. לאחר שנתברר שמת, נוהגים להמתין בערך חצי שעה [ולכל הפחות כ' מינוט] קודם שיגעו בו (עי' גשר החיים שם ב', א' ונטעי גבריאל ד', ג').
- ח. במקום שאפשר, נוהגים לפתוח חלונות בשעת יציאת הנפש (גשר החיים פ"ב ג', ד').
- ט. במקום שאפשר, מדליקין נר [של שעה] (נטעי גבריאל ג', י"ב) באותו חדר. ויש נוהגים שיהא הנר סמוך לראשו, ויש נוהגים להדליק נרות סביב לגופו (עי' דברי סופרים קיצור הל' אבילות ס', ג'; ס' הל' אבילות להר' שמחה בונם קאהן עמ' ג' ד').
- י. לאחר שהמתינו כשיעור הנ"ל [באות ז'] מכסין פני המת (עי' גשר החיים שם א', א').
- יא. ישמרו את המת כל מאי דאפשר שלא יתעסק ושלא יגע בו אינו יהודי (עבודת הגרשוני סי' ע"ז), ובבית חולים יצוו שלא להסיר שום שפופרת או דבר אחר מהמת.

12. Where possible, a woman during the days of her actual menstrual flow should avoid tending to and touching the deceased.
13. The eyes of the deceased are closed – preferably by a son of the deceased, preferably by the firstborn.
14. If open, the deceased's mouth should be closed (something more easily done with a pillow or towel placed under the head). If it remains open, the jaws should be tied closed (gauze strips may be used for this purpose).
15. The arms and legs of the deceased should be straightened out. If the legs are bent or the hands interlaced, they should be extricated from this position and laid straight; care must be taken not to cause any breakage.
16. Where possible, the deceased should be laid upon the floor.
17. The practice in Eretz Yisrael is to lay the deceased with the exposed back making direct contact with the floor. Outside of Eretz Yisrael, however, the practice is to lay the deceased upon a sheet. (This is achieved in the following manner: Upon lowering the deceased from the bed, two or three people grasp the sheet on both sides of the deceased and lay him upon the floor in this fashion.) Some (outside of Eretz Yisrael) have the practice of spreading some straw upon the floor (with the sheet resting upon the straw).
18. The deceased is placed face-up on the floor next to the room's exit, with his feet facing the exit. Many are particular to place an item under his head such that it will be somewhat elevated.
19. When lowering the deceased to the floor, he is asked for forgiveness – using his and his father's name.
20. At the time the deceased is placed upon the floor, the following verses are recited three times: "O House of Ya'akov: Come, let us go by the light of Hashem" (*Yeshayah 2:5*). "Keil Elokim Hashem has spoken and called to the earth, from the rising of the sun to its setting" (*Tehillim 50:1*). "He shall arrive in peace; they shall repose upon their resting places, he who walks in his integrity" (*Yeshayah 57:2*). "For you are dust, and it is to the dust you shall return." (*Bereishis 3:19*). This is followed by the recitation of the entire Psalm 23 ("*Mizmor l'David, Hashem ro'i...*"); the "*Vibi no'am*" verse (*Tehillim 90:17*); and the entire Psalm 91 ("*Yosheiv b'seiser...*").
21. The body should not be left without *shemirah* (attendance of a guardian). Where there exists no concern that mice may inflict damage (as when the body is secured in a refrigerator, as is the common practice), and one engages in the level of *shemirah* known as "*yotzei v'nichnas* – one who leaves and enters" (which entails periodic inspections), he is exempt at that time from other mitzvah obligations. Any additional *shemirah* that one performs in this situation would not supersede regular mitzvah obligations.
22. No one is permitted to eat or drink in the room where the deceased is.
23. It is forbidden to engage in empty chatter, levity, or any other form of frivolous behavior in the presence of the deceased.
24. It is forbidden to engage in Torah study or prayer within four *amos* (approximately six-eight feet) of the deceased. However, it is permitted to recite *Tehillim* (Psalms) next to him, as this is done for the benefit of the deceased himself (to ward off evil spirits). Nevertheless, where possible, one should try to maintain a distance of at least four *amos* even to recite *Tehillim*. Some are more stringent about this matter and refrain from reciting *Tehillim* when unable to keep this distance.

יב. במקום שאפשר, אשה כשזבה מנדתה, לא תתעסק ולא תגע בְהַמָּוֶת (ע"י גשר החיים פ"ג ב', ה' ונטעי גבריאל ה', י"ג; מ', ד').

יג. מעצימים עיניו של המת (י"ד ש"ב, ד'), ואם יש לו בנים יעשה זאת בנו, ואם יש בכור יעשה הוא (קצור שו"ע שם, ז').

יד. אם פיו פתוח סוגרין אותו [יותר נוח לעשות כן כשמימים כר או אלונטית תחת הראש], ואם א"א לסגרו קושרין לחייו [אפשר להשתמש בתחבושת לצורך זה] (גשר החיים שם ב', ע"פ י"ד שם).

טו. צריך לפשוט וליישר ידיו ורגליו של מת (גשר החיים שם ב', ב'). היו רגליו כפופים וידיו חבוקים ה"ז מושך ופושט ובלבד שלא ישבר (דברי סופרים קצור ה"ל אבילות, ג', כ').

טז. במקום שאפשר, מורידין אותו על הקרקע (ע"י ש"ך י"ד ש"ט, ד').

יז. בא"י נוהגין שהגב מושכב ערום על הקרקע בלי שום הפסק. ובחו"ל מניחין המת על סדין [ונהגו העם להורידו מהמטה ע"י ש"ב או ג' אנשים אוחזין בהסדין מב' צדדי המת ובזה להשכיבו על הקרקע]. ויש נוהגין (בחו"ל) לשטוח מעט תבן על הקרקע תחת הסדין (ע"י גשר החיים שם ב', א', ונטעי גבריאל ה', ב').

יח. משכיבין אותו על הרצפה על גבו מול פתח היציאה, ורגליו כלפי הפתח, והרבה משימין דבר תחת למראשותיו באופן שיהיה ראשו מורם קצת (ע"י גשר החיים שם, ונטעי גבריאל ה', א', ר', ג').

יט. כשמורידין אותו על הקרקע מבקשים מחילה ממנו בשמו ושם אביו (גשר החיים שם ב', ב').

כ. בזמן שמניחין אותו על הקרקע אומרים ג' פעמים: "בֵּית יַעֲקֹב לְכוּ וְנִלְכֶה בְּאֹר ה'." "קַל אֶלְקִים ה' דָּבָר וַיִּקְרָא אֶרֶץ מִמְצָרַח שָׁמַשׁ עַד-מִבְּאֵר." "בָּזָא שְׁלוֹם יְנוּחוּ עַל-מִשְׁקְבוֹתֵם הַלַּיְלָה נִכְחוּ." "כִּי-עָפָר אֶתֶּה וְאֶל-עָפָר תָּשׁוּב." אח"כ אומרים מזמור לדוד ה' רועי וגו' (תהלים כ"ג) [כל המזמור], פסוק ויהי נועם וגו' (שם צ"ז), ויושב בסתר וגו' (שם צ"א) [כל המזמור] (גשר החיים שם [ע"י נטעי גבריאל פ"ה הערה י]).

כא. לא יניח המת בלי שמירה (ברכות י"ח, א'). מיהו במקום שאין לחוש לעכברים [כגון שמונח בתיבה סגורה וכמו שנהוג להניחו במקרה] אין לבטל שום מצוה בשביל שמירה, ובלבד שלכל הפחות יהא יוצא ונכנס (ע"י אג"מ י"ד ח"א סי' רכ"ה).

כב. אסור לשום אדם לאכול או לשתות בחדר המת (י"ד ש"מ, א'. לשום אדם, פתחי תשובה סק"ב. לשתות, חידושים וביאורים להגרא"ז מרגליות ס"א, קצשו"ע שם, י"א).

כג. אסור לנהוג קלות ראש לפני המת, כגון שחוק והתול ושיחות בטלות (גשר החיים פ"ה א', ג').

כד. אסור לכל אדם ללמוד או להתפלל בתוך ד' אמות של המת (א"ח מ"ה, א'). מותר לומר תהלים אצלו לפי שהיא לצרכו להצילו מרוחות רעות (חכמת אדם קנה"ט, ט"ו; ובדברי סופרים [ש"מ, ס'] דייק כן מהב"י), אבל נוהגים להחמיר לכתחילה להרחיק מד' אמות של המת אם אפשר. ויש מחמירים אף כשאי אפשר להרחיק (ע"פ שמועה שהג"ר מ' פיינשטיין זצ"ל היה נוהר שלא לומר תהלים בביתה"ק).

25. If possible, one should preferably use a Jewish driver to transport the deceased (e.g., from the hospital).
26. It is improper to kiss the deceased. For spiritual reasons, there is a particular danger associated with kissing a deceased son or daughter. As such, when faced with such a situation (Heaven forefend), the parents should be prevented from engaging in this practice, and one should likewise prevent his spouse from kissing the deceased child.
27. One who was in the presence of the deceased should wash his hands three times before entering a house.
28. It is customary to pour out all water that is found in proximity to the deceased.
29. The "proximity of the deceased" includes the house of the deceased, as well as two additional houses on each side of the deceased's house. Some are only particular to include one additional house on each side.
30. Regarding roads or pathways between houses: A public thoroughfare that is wide enough for a car to pass through certainly constitutes a legitimate separation; as such, no water need be poured out from any houses separated by such a thoroughfare from the house of the deceased. A private pathway constitutes a separation only between the second and third houses; water should be poured from a house next to the one where the deceased is, even if such a pathway runs between them. (See Hebrew endnote for other opinions.)
31. Multiple residences under a single roof (such as in a duplex or townhouse) are considered as separate houses with regard to these laws.
32. It is not necessary to pour water from the residences above and below that of the deceased, e.g., in a situation such as an apartment building. (See Hebrew endnote for another opinion.)
33. The prevalent practice is to pour out water even (when the death occurs) in a hospital (see §31). There is, however, an opinion that contends that the practice is not to do so.
34. It is only necessary to pour out water in the place where the death originally occurred. Therefore, if the death occurred elsewhere, and the deceased was then transferred to a different location, it is not necessary to pour out water in the new location.
35. Only exposed water needs to be poured out, but not that contained in a closed vessel. As such, the following need not be poured out: water in an enclosed bottle; the contents of a rooftop solar water heater; any water contained within the piping at the time of death.
36. Water is the only type of liquid that needs to be poured out, to the exclusion of other drinks (wine, etc.). Even seltzer need not be poured out.

כה. אם אפשר, יש להדר שכשמביאין את הנפטר מבית החולים וכדו' שיהיה הנהגה ישראל (ע"פ נטעי גבריאל שם, ט"ו).

כו. אין נכון לנשק לשום מת (דברי סופרים קיצור הל' אבילות שם, כ"ה ע"פ האור החיים בראשית נ', א' דיעקב אבינו שאני עיי"ש). אם אירע שמת בנו או בתו ר"ל אין לנשק אותם (יש סכנה גדולה בדבר) ויש למחות ביד האב והאם וגם הבעל לא יניח אשתו לנשקם (חכמ"א קנ"ז, ח' ע"פ ס' חסידים; קצשו"ע קצ"ה, ז', דברי סופרים קיצור הל' אבילות שם).

כז. מי שנכנס אצל המת יטול ידיו ג' פעמים קודם שיכנס לבית (ע"פ משנ"ב ד', מ"ג).

כח. מנהג לשפוך כל המים שאובים שבשכונת המת (י"ד שלי"ט, ה').

כט. גדר "שכונת המת" הוא בית המת ועוד ב' בתים בכל צד של בית המת (גליון מהרש"א י"ד שם). ויש נוהגין רק בית א' בכל צד (נקודת הכסף, י"ד שם).

ל. אם בין הבית שיש שם מת לעוד בית איכא דרך הרבים שהוא רחב כדי שתוכל אוט"ו לעבור שם, ה"ז מפסיק וא"צ לשפוך באותו הבית. אבל שביל היחיד מפסיק רק בין בית הב' לבית הג' אך לא בין הבית שהמת שם לבין הבית הסמוך לו (הכרעת משמרת שלום ח"ב מ', ל"ג) בין השיטות השונות - ע"י גשר החיים [שם ג', א'] וע"י דברי סופרים קיצור הל' אבילות [שם] אותיות צ"ט, ק', ק"א] דיש מקילין יותר גם בין בית הא' להב' ויש מחמירין גם בין בית הב' להג'.

לא. ב' בתים מחוברים שבהן דיירים מחולקים, כל א' בבית דידיה [כגון "דופלעקס", וכגון "טאון האוס"] נחשבים כב' בתים מופרדים לענין זה, אע"פ שהם תחת גג א' (ע"פ גשר החיים שם ג', ב', דברי סופרים קיצור הלכות אבילות שם, צ"ו).

לב. אין צריכין לשפוך מים בהבתים שממעל ושמתחת לבית המת (משמרת שמחות [ב', י"ח]. אבל בגשר החיים [שם ג', ד'] מחייב לשפוך גם מהקומות העליונות ותחתונות [כמנין הבתים שצריכין לשפוך כשהם מן הצדדין] אם אין בתים צדדיים ששופכין מים עיי"ש ובשו"ת שלמת חיים ס"י קפ"ז).

לג. נוהגין לשפוך המים גם בבתי חולים [וע' לעיל אות ל"א]. אמנם, יש מי שכתב שבבתי חולים נהגו שלא לשפוך המים (שו"ת שלמת חיים ס"י קפ"ח מונבא בדברי סופרים קיצור הל' אבילות שם, נ"ח בהערות).

לד. אין צריכין לשפוך המים אלא במקום שמת. לכן, אם מת במקום אחר ואח"כ הביאו אותו לבית, אין צריכין לשפוך המים בבית שהובא לשם (גשר החיים שם ג', ו'; דברי סופרים קיצור הל' אבילות שם, נ"ד).

לה. אין צריכין לשפוך אלא מים גלויים, ולא אלו שבתוך כלי שיש עליו כיסוי מהודק; ולכן א"צ לשפוך מים שבתוך בקבוק שסגור עם כיסוי, וכן בדודי שמש שעל הגג, וכן המים שבצינורות הברזים (דברי סופרים קיצור הל' אבילות שם, ע"ז-ע"ט).

לו. יין ושאר משקין אין צריך לשפוך, אפילו מי סודה ("סעלצער") (דברי סופרים קיצור הל' אבילות שם אותיות פ"ב, פ"ו).

Laws That Apply from the Moment of Passing, When the Passing Occurs on Shabbos

37. The procedure of placing a feather (to determine the status of death) is conducted even on Shabbos, as is the covering of the face of the deceased.

דינים הנוהגים מיד לאחר יציאת הנשמה, כשמת בשבת

- לו. הבחנה ע"י נוצה וכיסוי הפנים עושים גם בשבת (נטעי גבריאל ד', ב').

38. Regarding candles (in the presence of the deceased): these may not be lit on Shabbos – not even through the agency of a gentile.
39. The practice of pouring out water is not conducted on Shabbos; nor is it necessary to pour out the water after the conclusion of Shabbos (“*Motza’ei Shabbos*”). There are those who contend that a minimal amount of water should be poured out on *Motza’ei Shabbos*.
40. On Shabbos, the deceased has the *halachic* status of “*muktzeh*.” As such, he may not be moved, no limbs may be straightened, nor may the eyes be closed. If the mouth of the deceased is open, this may be addressed in the following manner: Utilizing the type of knot that may be tied on Shabbos, a bandage may be secured around the head *to prevent the mouth from opening any further*. However, it may not be pulled so taut as to cause the mouth to be closed (even minimally) any more than it already is. (While securing the mouth in this manner, one must be absolutely sure that he does not move the deceased whatsoever.)
41. It is forbidden to move and lower the deceased onto the floor on Shabbos; doing so in conjunction with a non-*muktzeh* item (an oft-mentioned permit) is not an option (generally speaking). This method may only be employed if there exists a concern that a putrid odor may develop. In such an instance, the deceased may be lowered to the floor by placing upon his person a loaf of bread, live baby, or a non-*muktzeh* vessel. (In urgent circumstances, even the clothes currently worn by the deceased may qualify as the requisite “non-*muktzeh* item” – since they are slated to be removed from him in the near future.) It is preferable that this procedure be carried out by a Jew, even if a gentile is available.
42. It is forbidden on Shabbos to sign a form of refusal for an autopsy.
43. Whereas a *kohen* normally attends to his deceased relative (thereby incurring spiritual contamination that he is otherwise obligated to avoid), it is proper that he refrain from doing so on Shabbos.

לח. מה דמעמידים נר אצל המת – בשבת אסור להדליק אפילו ע"י נכרי (שם ה', ו').

לט. ענין דשפיכת מים אינו נוהג בשבת, וגם למוצ"ש אין צריכים לשפוך המים שלא שפך בשבת (שמירת שבת כהלכתה ס"ד, ז' [וע"ש בס"ק ל"ו]). ויש שכתבו דבמוצ"ש ישפוך מעט מים (ע' פתחי תשובה יו"ד של"ט ס"ק ד' ודברי סופרים של"ט, ס"ק ל"ב).

מ. בשבת המת מוקצה ולכן אין מוזיזין ומיישרים שום אבר במת ואין להעצים העינים. ואם היה פיו נפתח מותר לקשור [בקשר המותר בשבת] תחבושת סביב לראשו כדי למנוע פתיחה נוספת של הפה, אך אין להדקה בחזקה באופן שתסגור את הפה מה שכבר פתוח, ואפילו במקצת (ויזהר שלא להזיזו כלל בעת הקשירה) (דברי סופרים קיצור ה"א אבילות ד', כ"ח ושמירת שבת כהלכתה שם, ח' ע"פ אר"ח ש"א, ז').

מא. אסור להוריד המת על הקרקע אף ע"י שיניחו עליו כלי היתר (נטעי גבריאל ז', י"ג). אם יש חשש סרחון מורידין אותו ע"י שימת ככר או תינוק או כלי היתר עליו, או אפילו (במקום הדחק) אגב הבגדים שהמת לבוש בהם כיון שעתידים לפושטם מעליו (שמירת שבת כהלכתה שם, י"א). ומוטב שיהודי יעסוק בכל זה אפילו אם נמצא שם נכרי (שמירת שבת כהלכתה שם, י"ב).

מב. אסור לחתום בשבת על טופס התנגדות לניתוח הנפטר (שמירת שבת כהלכתה שם, ד').

מג. נכון שכהן יחמיר על עצמו ולא יטמא לקרובו בשבת (שמירת שבת כהלכתה שם, ו') (וע"ש בס"ק כאט.).

Provide eternal merit for your departed loved one

KADDISH RECITAL, MISHNAH AND GEMARA STUDY OPPORTUNITIES AVAILABLE

To order additional copies, please contact
(732) 364-7029 / info@ChevrahLomdeiMishnah.org
www.ChevrahLomdeiMishnah.org

נדפס לזכות רפ"ש של רפאל יעקב צבי בן דבורה לאה